

SCHRIFTELIJKE VRAAG

nr. 47
van **KATIA SEGERS**
datum: 7 december 2018

aan **SVEN GATZ**
VLAAMS MINISTER VAN CULTUUR, MEDIA, JEUGD EN BRUSSEL

Smartphone - Gebruik door jongeren

De helft van de jongeren voelt zich verslaafd aan zijn smartphone, dat blijkt uit de enquête 'Jongeren over hun smartphone: risico's, maar nog meer voordelen' van de Onafhankelijke Ziekenfondsen, waarvan de resultaten op 7 december werden voorgesteld. Voor de enquête werden 976 Belgische jongeren tussen 12 en 23 jaar bevraagd over hun digitale welzijn.

Een aantal bevindingen zijn ontluisterend, maar in het licht van eerder onderzoek, niet verrassend:

- ☐ Gemiddeld checkt een jongere 47 keer per dag zijn gsm; de helft geeft dan ook aan zich verslaafd te voelen aan zijn smartphone en bang te zijn om online 'iets te missen' ('fear of missing out'). Opmerkelijk is dat deze gevoelens zich ook reeds op jonge leeftijd (in de categorie van 12 tot 15 jaar) manifesteren.
- ☐ Gemiddeld spenderen jongeren iets meer dan anderhalf uur per dag op sociale media en één op de vijf ervaart sociale druk om aanwezig te zijn op sociale media.
- ☐ Ouderlijk toezicht op het smartphonegebruik ontbreekt vaak: vier op de tien ouders van de ondervraagde 12- tot 15-jarigen waken helemaal niet over het gebruik van sociale media door hun kinderen. Nochtans blijken jongeren afspraken hieromtrent wel te waarderen.
- ☐ Jongeren vinden zichzelf over het algemeen zeer mediawijs, maar geven ook aan slechte ervaringen gehad te hebben met digitale media (zoals bijvoorbeeld cyberpesten).

Experts benadrukken dat ouderlijk toezicht cruciaal is om het risico op verslaving aan de smartphone tegen te gaan. Enerzijds omdat de gewoontes die men zich als tiener eigen maakt, later voor problemen kunnen zorgen (de meeste problemen rond smartphoneverslaving worden gedetecteerd bij twintigers en dertigers), anderzijds omdat het leerproces waarbij men hoofd- en bijzaken van elkaar leert onderscheiden ondermijnd wordt door de afleiding van de smartphone. Veel ouders zien echter voor zichzelf geen rol weggelegd in de digitale opvoeding van hun kind, vaak uit koudwatervrees (zie de berichtgeving 'Online vrij spel' in Het Nieuwsblad van 7 december 2018, p. 6).

Het stimuleren van ouderlijk toezicht op de digitale activiteiten van kinderen, en aldus de negatieve uitwassen van sociale media (zoals 'fear of missing out', cyberpesten, sociale druk om aanwezig te zijn op sociale media) en smartphonegebruik (verslaving) in te

perken, vergt een transversaal beleid met impulsen vanuit zowel Welzijn, Media als Onderwijs.

1. Welke verschillende initiatieven worden momenteel over de beleidsdomeinen heen ontplooid rond:
 - a) smartphonegebruik en het risico op verslaving;
 - b) het aanpakken van negatieve uitwassen van digitale media (zoals cyberpesten, 'fear of missing out' en sociale druk om aanwezig te zijn op sociale media);
 - c) het stimuleren van ouderlijk toezicht op de digitale activiteiten van kinderen en jongeren?
2. Welk budget wordt uitgetrokken voor deze lopende initiatieven?
3. Hoe wordt de impact van deze initiatieven geëvalueerd? Is de minister van mening dat bijkomende maatregelen of projecten wenselijk zijn?
4. Verder had ik graag van de minister vernomen hoe hij in de toekomst plannen vorm wil geven voor een transversaal beleid rond deze problematiek.

Deze vraag werd gesteld aan de ministers Hilde Crevits (113), Jo Vandeurzen (139) en Sven Gatz (47).

SVEN GATZ

VICEMINISTER-PRESIDENT VAN DE VLAAMSE REGERING, VLAAMS MINISTER VAN CULTUUR, MEDIA, JEUGD EN BRUSSEL

GECOÖRDINEERD ANTWOORD

op vraag nr. 47 van 7 december 2018

van **KATIA SEGERS**

In het kader van de gestelde deelvragen, verwijst het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin graag naar de recente mededeling (zie bijlage 1) van 21 december 2018 aan de Vlaamse Regering betreffende de bevordering en bescherming van de fysieke, psychische en seksuele integriteit. Die Mededeling beschrijft en licht het transversale beleid toe dat we voeren ter preventie en de aanpak van mogelijke schendingen van de integriteit van minderjarigen en volwassenen. Die brede invalshoek impliceert dat de Mededeling ook voor de gestelde vragen de relevante antwoorden bevat. Daarom voegen we de Mededeling onverkort toe als bijlage. Vanuit de specificiteit van de vragen vestigen we concreet de aandacht op een aantal accenten.

Allereerst vestigen we dan de aandacht op de acties voor de preventie en de geïntegreerde aanpak van (cyber)pesten die sinds 2015 werden opgezet. Zo werd onder meer, om de ouderbetrokkenheid in dit verband te stimuleren, door het Departement Onderwijs en Vorming elk jaar een project met Child Focus en de Gezinsbond opgezet voor de organisatie van vormingsavonden voor ouders of scholen rond 'veilig online': www.veiligonline.be. De focus ligt op de rol als ouder/opvoeder en bevat tips en tricks. Het aanbod is beschikbaar in verschillende thematische delen: kinderen veilig online, cyberpesten en gaming. Sinds 2017 werd dit aanbod verruimd met de luiken sociale media en online relaties en seksualiteit.

Het recent afgeronde onderzoek 'Geweld/Geteld' brengt in kaart in welke mate Vlaamse kinderen en jongeren tussen 10 en 18 jaar worden geconfronteerd met verschillende vormen van geweld. Het onderzoek werd uitgebreid met een nieuw ontwikkelde module omtrent cyberpesten. De eerste cijfers bevestigen de noodzaak om verder te investeren in een geïntegreerde aanpak op het vlak van integriteit, waarbij informeren, sensibiliseren en professionaliseren centraal staan. Bij de bestrijding van cyberpesten zal inzetten op (meer) mediawijsheid een belangrijke rol spelen. Het verhogen van de kennis, vaardigheden en kritische reflectie van jongeren inzake nieuwe media kan bijdragen tot het verminderen van cyberpesten en ook bewerkstelligen dat slachtoffers beter met hun situatie kunnen omgaan.

Daarnaast herinneren we aan de lancering van Grenslijn.be in het najaar van 2017. Grenslijn ondersteunt vrijwilligers en professionals om het algemeen welbevinden van minderjarigen te verhogen en adequaat om te gaan met fysiek, psychisch en seksueel grensoverschrijdend gedrag en geweld in alle domeinen van welzijn, onderwijs, jeugd en sport. Het thema 'Online risico's' krijgt hier omwille van evidente redenen ook een belangrijke plaats.

Samengevat: de gesignaleerde problematiek wordt herkend en erkend. We pakken die al transversaal aan. We doen dit bewust onder de brede noemer 'integriteit'. Het is onze bedoeling, zoals in de Mededeling aangegeven het actieplan dat de resolutie van het Vlaams parlement naar voor heeft geschoven stapsgewijs uit te voeren.

Bij Jongerenwelzijn werd recent gestart met het project 'Online-actief'. Dit project beoogt een visie en actieplan uit te werken rond het gebruik van online-toepassingen in de activiteiten van de medewerkers van Jongerenwelzijn, inclusief voor de consultants, ...

die rechtstreekse dienstverlening bieden aan kinderen en gezinnen. We hebben bij dit project, dat vertrekt van bestaand materiaal (www.childfocus.be/nl/preventie/veilig-internetten/professionelen, www.watwat.be/over-wat-wat, www.online-hulpverlening.be, www.onlinehulp-vlaanderen.be, www.onlinehulp-arteveldehogeschool.be, ...) aandacht voor de ontsluiting naar de erkende voorzieningen. Deze voorzieningen geven binnen hun opdracht zelf vorm aan een beleid rond het gebruik van smartphones, sociale media, ... en integreren dit in de begeleiding van de jongeren.

Specifiek voor de bijzonder kwetsbare doelgroep van (potentiële) slachtoffers van tienerpooiers willen we gericht meer inzetten op e-safety door met afgestemde preventie-tools naar jongeren hun weerbaarheid verhogen om ze veilig om leren gaan met internet en sociale media. Ook voor virtuele ronselpraktijken als grooming en hawking zijn preventieve tools nuttig om jongeren een houding aan te leren om niet teveel persoonlijke informatie prijs te geven op sociale media. Deze tools zijn voorhanden op de website www.clicksafe.be van Child Focus.

Binnen de gemeenschapsinstelling, De Zande, Campus Beernem wordt in het kader van het project 'slachtoffers van tienerpooiers' gebruik gemaakt van het programma 'mediawijsheid'. Dit aanbod werd uitgewerkt door Arktos.

1. a) Het Kenniscentrum Mediawijsheid werkt samen met het Provinciaal Veiligheidsinstituut Antwerpen, de Gezinsbond, de Universiteit Gent en de Universiteit Antwerpen aan de Kop Op campagne van het Provinciaal Veiligheidsinstituut Antwerpen. Deze campagne heeft als doel om Vlamingen bewuster te maken over hun smartphone-gebruik en om een goede balans te vinden tussen dat smartphone-gebruik en tijd voor familie, school/werk, hobby's en slaap.

Ook in 2018 vonden er verschillende initiatieven plaats, waaronder de redactie van diverse artikels op MediaNest.be (de website voor ouders over media-opvoeding) over bewust mediagebruik en het zoeken naar een digitaal evenwicht.

Het Kenniscentrum Mediawijsheid werkte samen met de opleiding communicatiewetenschappen aan de Universiteit Gent aan een studentenproject over smartphonegebruik op school en de mobileDNA-app. Daarnaast verwerkte het kenniscentrum de laatste cijfers uit de Digimeter (2018) over smartphonegebruik in een nieuwe MOOC-video voor de Mediacoach opleiding.

Het Kenniscentrum Mediawijsheid werkt ook mee aan het project 'Prikkel's', een project van het Museum Guislain, de Kopergietery, het Kinderrechtencommissariaat, de Gezinsbond en Jongerenwelzijn rond de tentoonstelling over de overvloed en het afsluiten van prikkels van oktober 2018 tot mei 2019 in Museum Dr. Guislain. Het Kenniscentrum Mediawijsheid gaf ook input voor de tentoonstelling over 'digibesitas' in De Krook bibliotheek.

In 2019 zal het Kenniscentrum Mediawijsheid werken aan een Mediawegwijzer (een informatieve brochure voor leerkrachten), een schoolbeleidstool en een klaspakket (dat onder andere geïntegreerd wordt in de Brusselse Databus).

Gekoppeld aan deze thematiek is het problematisch gebruik van games, al dan niet via smartphones. Op MediaNest.be vinden ouders (en andere opvoeders) heel wat informatie over gamen en opvoeden. Vanuit de bevoegdheid Welzijn hielp Expoo van Kind&Gezin mee aan de ontwikkeling van MediaNest.be.

Ook het VAD, de partnerorganisatie voor alcohol, drugs, gokken, gamen en psychoactieve medicatie, zet vanuit haar expertise rond verslaving in op het onderwerp gamen.

Binnen het geheel van thema's die vallen onder de paraplu 'internet(verslaving)' specialiseert VAD zich enkel op problematisch gamen. De reden daarvoor is in de eerste plaats omdat enkel voor problematisch gamen reeds enige (alsnog beperkte) wetenschappelijke evidentie is opgebouwd, in tegenstelling tot andere sociale media problematieken en -verslaving. Ook is gamen een niche waar minder andere organisaties op inspelen. Waar mogelijk en wenselijk wordt sociaalmedia-gebruik in de kantlijn meegenomen in de door VAD ontwikkelde educatieve pakketten over problematisch gamen. Een volledig overzicht van de door VAD ontwikkelde methodieken is te vinden in bijlage 2. Op heden worden veel verschillende initiatieven genomen met betrekking tot het gebruik van sociale media. Vanuit VAD wordt geprobeerd die initiatieven op te volgen, indien relevant en gewenst samen te werken of wordt expertise binnengebracht in de lopende projecten. Als bijlage 3 vindt u een overzicht van de lopende initiatieven van derden.

Ook De Sleutel heeft als organisatie met terreinwerking rond vaardigheidstraining rond preventie van middelengebruik in het onderwijs, het thema schermgebruik in haar aanbod naar leerkrachten onder de noemer "klikken doet kicken". Informatie daarover is te vinden in bijlage 4.

De Hoge Gezondheidsraad start in januari 2019 met een werkgroep problematisch gamen, hieruit zal waarschijnlijk een advies worden geformuleerd naar de overheid over de aanpak van de thematiek.

Ten slotte is het ook nog belangrijk om mee te geven dat in haar aanbevelingen rond het beperken van sedentair gedrag, het Vlaams Instituut Gezond Leven ook aanbevelingen doet voor jongeren tot 18 jaar met betrekking tot schermgebruik. Die zijn te raadplegen op <https://www.gezondleven.be/files/beweging/Gezond-Leven-gezondheidsaanbevelingen-beweging-sedentair-gedrag.pdf>.

- b) Het aanpakken van negatieve uitwassen van digitale media komt transversaal doorheen het werk van het Kenniscentrum Mediawijsheid aan bod, zowel voor mediaopvoeding via MediaNest.be en gekoppelde vorming, in de wedstrijd voor 10-12-jarigen 'De Schaal van M', in informatie en tools gekoppeld aan Mediawijs.be en de themasites (www.tegencyberpesten.be), in de opleiding Mediacoach en het Vlaams Mediawijs Congres.

Vanuit het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin wordt geen specifieke nadruk gelegd op sociale mediagebruik. Wel wordt in de jongerencampagne rond zelfzorg 'leef zonder filter' gewezen op het feit dat niet alles altijd even perfect is als dat de sociale media laten uitschijnen. De campagne wil onder andere het belang van interactie met anderen benadrukken door jongeren aan te moedigen om te laten weten hoe het echt met hen gaat. De campagne legt de link naar de tien tips van Fit in Je Hoofd, de methodiek om veerkracht te verhogen. De campagne werd gestart in 2018 en zal in 2019 opnieuw plaatsvinden.

- c) De website MediaNest.be over mediaopvoeding van het Kenniscentrum Mediawijsheid bevat hierover heel wat uitgebreide informatie, tips en tools voor ouders. Aan deze informatie worden vormingen voor ouders gekoppeld door partners zoals o.a. de Gezinsbond en Linc.

Om de ouderbetrokkenheid te stimuleren financiert het Departement Onderwijs en Vorming elk jaar het project met Child Focus en de Gezinsbond voor de organisatie van vormingsavonden voor ouders en/of nascholingen voor de pedagogische ploeg over veilig online (www.veiligonline.be) met thema's als

seksualiteit en relaties in de online wereld, cyberpesten, privacy, sociale media en games.

Hoewel het project zich in het algemeen richt op de organisatie van infosessies voor alle ouders van een specifieke school zijn er twee specifieke subprogramma's: een vormingsmodule voor leraren die tijdens de schooluren kan worden georganiseerd en een module voor scholen met een grote populatie aan kortgeschoolde en/of kwetsbare ouders.

Door middel van de methodiek 'als kleine kinderen groot worden' van VAD wordt sterk ingezet op het versterken van de vaardigheden van ouders om toezicht te houden op de activiteiten van hun kinderen. De methodiek is in de eerste plaats gericht op tabak, alcohol en drugs en werd later uitgebreid met het thema gamen.

Daarnaast zijn er verschillende apps op de markt die de schermtijd monitoren en indien nodig ook beperken. Zo ontwikkelde imec de 'MobileDNA' app die kan helpen door het mediagebruik van de gebruiker tijdens twee weken te monitoren en hierover aan de gebruiker te rapporteren. Ook de smartphoneproducenten en appontwikkelaars zelf zetten meer en meer in op features om het schermgebruik te monitoren en tools aan te leveren om het gebruik te modereren.

2. Zoals bepaald in de subsidieovereenkomst 2018-2020 ontvangt het Kenniscentrum Mediawijsheid vanuit Media jaarlijks een werkingssubsidie van 640.000 euro. Over de volledige periode 2018-2020 is dit een totaal bedrag van 1.920.000 euro.

Er wordt jaarlijks op basis van een projectvoorstel een overeenkomst afgesloten tussen het Departement Onderwijs en Vorming en het Kenniscentrum Mediawijs (met o.a. de mediacoach opleiding voor leraren). Het Departement Onderwijs en Vorming financiert het mediacoach nascholingstraject voor leraren uit het secundair onderwijs en volwassenenonderwijs. Voor het schooljaar 2018-2019 gaat het om 55.000 euro. De bedragen voor het project 'ouderavonden veilig online' variëren jaarlijks (tussen de 20.000 euro en de 45.000 euro) afhankelijk van de inhoud van de te realiseren opdrachten. In 2018 werd er een apart contingent sessies afgesproken voor scholen met een kansarme doelgroep.

De initiatieven van VAD worden gefinancierd binnen de beheersovereenkomst 2016-2021 die met de organisatie is afgesloten. De organisatie kreeg in 2018 daarvoor een budget van 3.255.278 euro. De Sleutel ontving in 2018 een budget van 158.129 euro als organisatie met terreinwerking voor middelenpreventie in het onderwijs. Het is niet mogelijk om specifiek voor de acties met betrekking tot schermgebruik of gokken een budget te formuleren.

De campagne "leef zonder filter" kreeg in 2018 een budget toegekend van 66.500 euro en in 2019 60.000 euro.

3. Voor Media dient het Kenniscentrum Mediawijsheid, zoals bepaald in de subsidieovereenkomst 2018-2020, jaarlijks ter controle een inhoudelijk en financieel jaarverslag in bij het Departement Cultuur, Jeugd en Media over de ondernomen acties en initiatieven. De subsidieovereenkomst bepaalt ook dat Departement Cultuur, Jeugd en Media voor midden 2020 een grondige doorlichting zal uitvoeren van het Vlaamse mediawijsheidsbeleid, inclusief de rol, werking en impact van het Kenniscentrum Mediawijsheid sinds haar oprichting. Alle initiatieven van het kenniscentrum omtrent (problematisch) smartphone en schermgebruik door jongeren vallen binnen de scope.

De doorlichting van het mediawijsheidsbeleid zal de nodige inzichten en aanbevelingen opleveren voor de uitwerking van het toekomstige mediawijsheidsbeleid.

Voor Onderwijs bevat de ICT-monitor MICTIVO3 telkens een aantal indicatoren m.b.t. mediawijsheid. De ICT-monitor heeft een goed beeld van waar scholen staan m.b.t. mediawijsheid en hoe ze daar op inzetten. De resultaten van de laatste afname zijn terug te vinden op de website <http://www.mictivo.be/eindrapport2017/>.

Eén van de vaststellingen van MICTIVO3 is dat wanneer scholen een sociale media beleid hebben, zij daarin vooral aandacht hebben voor cyberpesten, gedrag online en communicatie met derden.

Voor Welzijn worden de activiteiten die plaatsvinden binnen de afgesloten beheersovereenkomsten jaarlijks geëvalueerd. Dit resulteert in een evaluatiedocument 'jaarafrekening'. Wanneer bepaalde activiteiten onvoldoende worden uitgevoerd dient aangetoond te worden dat hier het volgende jaar bijkomend zal op worden ingezet. Op heden heeft het agentschap geen signalen ontvangen dat de werking van de betrokken organisaties onvoldoende zou zijn.

Voor wat betreft ad hoc projecten wordt het saldo pas uitbetaald wanneer de organisatie kan aantonen dat het de vooropgestelde activiteiten heeft uitgevoerd.

De effecten van de methodiek "vlucht naar Avatar" werden door Universiteit Gent geëvalueerd. De resultaten daarvan zijn te raadplegen op de website van VAD (zie ook beknopte beschrijving in bijlage 2).

Wat problematisch gamen betreft is VAD voorzichtig met betrekking tot de verdere ontwikkeling van universele preventiemethodieken. Het zijn namelijk vooral recreatieve gamers die met universele preventie bereikt worden daar waar individuele interventies op het moment dat een jongere beginnende problemen met gamen ontwikkelt, waarschijnlijker kosten-effectiever zijn. VAD zet daarom meer in op ondersteuning van ouders en vroeginterventieprogramma's (cfr. Reboot) om een aanbod op maat aan te bieden. Jongeren hebben immers zeer verschillende ervaringen met (problematisch) problematisch gamen en het is zeer belangrijk hiermee van bij de start rekening te houden.

Tot op heden heeft VAD ervoor gekozen om zich te focussen op problematisch gamen omdat hierover de meeste onderzoeksgegevens bekend zijn (al blijft wetenschappelijke evidentie tot op heden vrij beperkt). De organisatie probeert die niche goed te onderbouwen, blijvend te actualiseren en betrokken te zijn bij projecten rond internetgebruik en sociale media. VAD wil door die betrokkenheid mogelijke hiaten opsporen, de vertaalslag maken van de aanwezige wetenschappelijke evidentie rond middelengebruik en gamen naar sociale media en indien nodig bijkomende initiatieven nemen of samenwerkingen met andere organisaties opzetten.

Het mag duidelijk zijn dat er naast initiatieven naar jongeren, op heden ook gewerkt wordt naar de ouders toe. Onderzoek toont aan dat er een groter preventief effect is als niet alleen jongeren, maar ook hun ouders worden betrokken.

4. Vanuit Media wordt de subsidieovereenkomst 2018-2020 van het Kenniscentrum Mediawijsheid deze legislatuur verder uitgevoerd. Deze overeenkomst stelt duidelijk dat mediawijsheid een transversaal thema is dat zo veel mogelijk verankerd moet worden binnen de beleidsvelden Media, Cultuur, Jeugd, Onderwijs, Welzijn, Armoede, Inburgering en Gelijke Kansen. Het kenniscentrum werkt in verschillende van haar acties en initiatieven reeds met een transversale aanpak. De geplande doorlichting

van het mediawijsheidsbeleid (voor midden 2020) zal de nodige inzichten en aanbevelingen opleveren voor de uitwerking van een toekomstig en transversaal mediawijsheidsbeleid.

De problematiek die hier aangekaart wordt, moet toch ook enigszins genuanceerd worden. Vanuit het beleid mogen we er niet blind voor zijn dat smartphones integraal deel uitmaken van de leefwereld en cultuur van jongeren. Dit is bij volwassenen en ouderen niet anders. Het gebruik van de smartphone is wel anders.

Wat Onderwijs betreft, moet er ook op gewezen worden dat tablets en smartphones meer en meer ook educatief worden ingezet. Voorbeelden daarvan zijn legio: om zaken op te zoeken, om processen te documenteren, het gebruik van specifieke educatieve apps, voor brainstormen of polls en votings. Een transversaal beleid zoals de vraagsteller het voorstelt, dient bijgevolg niet enkel te focussen op negatieve aspecten en risico's maar vooral ook op de positieve, verbindende en educatieve mogelijkheden die de nieuwe technologieën te beiden hebben.

Het behoort bovendien tot de kerntaak van het onderwijs om leerlingen correct te leren omgaan met technologie en om hen op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier te laten participeren aan de digitale maatschappij. Daarom zijn kernconcepten als mediawijsheid, ICT-veiligheid en het hebben van een positieve houding ten aanzien van ICT bij de herziening van de eindtermen voldoende duidelijk opgenomen.

Vanuit Welzijn worden er geen bijkomende acties gepland rond schermgebruik, maar de huidige werking rond (problematisch) gamen wordt verder gezet.

BIJLAGEN

1. Mededeling van 21 december 2018 aan de Vlaamse Regering betreffende de bevordering en bescherming van de fysieke, psychische en seksuele integriteit
2. Overzicht initiatieven VAD
3. Overzicht initiatieven van derden (WVG)
4. Klikken doet kicken van De Sleutel